

Особливості уявлень студентів про жінок-політиків

Марина Дроздова,
асистент кафедри соціальної та практичної психології
психолого-педагогічного факультету
Чернігівського державного педагогічного університету
ім. Т. Шевченка

У статті розглядаються проблеми жіночого політичного лідерства. Аналізуються результати емпіричного дослідження, проведеного 2006 року серед студентів Чернігівського педагогічного університету стосовно їх уявлень про реальних та ідеальних політичних лідерів-жінок. З'ясовуються гендерні характеристики сприйняття.

Постановка проблеми

Однією з центральних проблем політичної психології була й лишається проблема політичного лідерства. Та оскільки віками жінки майже не переймалися політикою, то дослідники зосереджували увагу на вивченні лідерства політиків чоловіків. Вважалося, що лише чоловікам властиві жадання влади, здатність ефективно управляти політичними процесами, тоді як сфера інтересів жінок – домашнє господарство, виховання дітей тощо. Поряд з тим, історія свідчить, що жінки, котрі внаслідок певних обставин обіймали найвищі посади в державі, керували не гірше, ніж чоловіки. Варто лише згадати царицю Єгипту Клеопатру, королеву Іспанії Ізабеллу I, правительку Англії Єлизавету I, імператриць Росії Єлизавету Петрівну і Катерину II. Що стосується України, то це, в першу чергу, можновладна княгиня Ольга, яка ефективно керувала Руськими землями протягом двадцяти років, княгиня Васи́лиса Ружинська і княжна Скороутинська, які брали активну участь у підписанні Люблінської унії [7].

І все ж такі приклади поодинокі. Першість у політиці завжди залишалась (і залишається) за чоловіками. Зокрема, в СРСР та в пострадянських країнах майже не було випадків, коли жінка очолювала державу (виняток – президент Латвії В. Фрейберга). Навіть така „фемінізована країна”, як США, посідає 41 місце в світі за кількістю жінок,

залучених до політичного керівництва [9]. Таке ставлення до жінок – політичних лідерів можна пояснити соціальними стереотипами як української, так і західноєвропейської культури, згідно з якими влада є атрибутом переважно чоловіків. Отже, саме вони, а не жінки, можуть бути кращими політиками [4; 12]. Такі уявлення відбилися й на поведінці жінок: одне з досліджень початку 1990-х років засвідчило неналаштованість жінок через існуючі культурні норми „робити кар’єру” в політиці [3].

Тим не менше, останнім часом жінки все активніше заявляють себе в політичній діяльності, обіймаючи відповідальні державні посади або очолюючи політичні партії. Прикладом є діяльність в Україні Ю. Тимошенко, Н. Вітренко, І. Богословської, у Німеччині – А. Меркель, у США – К. Райс.

Ще 1996 року було створено міжнародну організацію – Раду жінок-світових лідерів (Council of Women World Leaders), яка об’єднує колишніх керівників держав та урядів [8]. Щоб довести свою політичну спроможність, американські феміністки 1998 року розробили національний проект „White House Project” для заохочення талановитих жінок до політичної діяльності [9; 10]. Крім того, в США з 2000 року діє політична організація „American Women Presidents”; її мета – допомогти американським жінкам-політикам у побудові власної президентської кампанії та сприяти їм у перемозі [11].

Політична активність жінок викликала появу чималої кількості досліджень, зосереджених на вивченні особливостей жіночого політичного лідерства, його сприйняття електоратом, політичних взаємовідносин жінок з чоловіками тощо. Так, розглядаючи проблему владно-підвладних взаємин, В. Васютинський зазначає, що існує різниця в соціальних оцінках владної і підвладної поведінки чоловіків і жінок [2]. Російська дослідниця В. Светлакова, аналізуючи образ ідеального політика-жінки, вказує на те, що вона має бути яскравою особистістю, котра гідно реагує на критику, вміє швидко переключатися з однієї соціальної ролі на іншу (дочка, мати, дружина), впевнена у підтримці з боку чоловіка і дітей, вміє підкреслити свою жіночність [5]. Інші дослідники, вивчаючи проблеми ефективного лідерства в організаціях, засвідчили, що у більшості опитаних це явище асоціюється не з маскулініними, а з андрогінними характеристиками – поєднанням маскулініних і фемінініних рис [1]. Крім того, було з’ясовано, що жінки оцінювалися підлеглими як ефективні лідери, бо вони піклуються про інтереси підлеглих, стимулюють участь колег у прийнятті рішень, працюють заради досягнення мети [6].

Оскільки суттєву частину українських виборців складає студентська молодь, то актуальним є дослідження особливостей сприйняття жінок – політичних лідерів саме студентами. Отож **метою** нашого дослідження стало вивчення уявлень про жінок – політичних лідерів серед студентів. **Предмет** емпіричного дослідження – соціальні уявлення студентів

педагогічного ВНЗ про ідеальних та деяких реальних жінок-політиків.

Методика й організація дослідження

З метою вивчення уявлень про реальних та ідеальних жінок - політичних лідерів ми задіяли авторську методику, побудовану за принципом незакінчених речень. Респондентам пропонувалося завершити 16 таких речень. Перші 12 мали загальний характер і стосувались особливостей сприйняття жінок-політиків, їх переваг і вад, взаємовідносин з чоловіками, сімейного життя, можливостей жіночого політичного лідерства, з'ясування знань респондентів про жінок - політичних лідерів минулого й сучасності, а також уявлень про ідеального політика-жінку. Останні 4 речення стосувалися особливостей сприйняття реальних українських політиків-жінок, а саме Ю. Тимошенко та Н. Вітренко. Вибір впав на них, оскільки вони репрезентують протилежні політичні погляди та їх найкраще знають виборці.

Вибірку склали 129 студентів історичного і психолого-педагогічного факультетів Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка. З них 108 осіб жіночої статі і 21 – чоловічої (перевага дівчат у дослідженні пояснюється специфікою навчальних закладів гуманітарної спрямованості).

Результати дослідження та їх узагальнення

На незакінчене речення „**Якщо жінка йде в політику, то...**” переважна більшість жінок дала нейтральні і позитивні відповіді (47 % та 43 % відповідно), а чоловіки – загалом нейтральні та негативні (по 43 %). В цілому, на нашу думку, такі результати закономірні – у випадку жінок спрацьовує механізм ідентифікації з жінкою - політичним лідером, а щодо чоловіків, то, скоріш за все, їх уявлення спричинені існуванням у суспільстві статево-рольових стереотипів. При цьому було виявлено достовірну кореляцію між статтю і характером відповіді на запитання.

Якісний аналіз результатів показав, що серед нейтральних відповідей переважали такі: „Вона хоче самоствердитись”, „Хоче щось змінити”, „Хоче переконати чоловіків, що вона не гірша за них”, „Це означає, що їй набридло сидіти вдома”, „Це цілком нормальне явище” тощо.

Типовими серед негативних відповідей-закінчень були: „Не знайшла себе в ролі матері”, „Шукає пригод на свою голову”, „Нічого доброго з цього не вийде”, „Їй чогось у житті бракує” тощо.

Були й позитивні оцінки: „Вона впевнена в собі”, „Це добре”, „Вона сильна особистість”, „Вона розумна”, „Цілеспрямована”.

На запитання „**Якби в політиці було більше жінок, то...**” переважна частина представниць жіночої статі (61 %) дала позитивні відповіді, тоді як чоловіки давали загалом нейтральні або негативні відповіді (43 % і 33 %), що можна пояснити згаданими вище факторами. Як показали результати кореляційного аналізу, і в цьому випадку стать опитаних

суттєво впливає на оцінки. Змістове дослідження відповідей на це запитання дало такі результати. Серед позитивних оцінок переважали: „Було б більше користі”, „Рішення були б раціональніші”, „Було б менше бійок у Верховній Раді”, „Соціальні проблеми вирішувалися б краще”, „Це було б дуже добре” тощо.

Негативні відповіді на загал були такі: „Краще б не стало”, „Був би базар”, „Було б більше скандалів” і т. ін.

Нейтральні відповіді: „Нічого б суттєво не змінилося”, „Було б менше чоловіків”, „Політика мала б експресивне забарвлення”, „Це парламент Швеції” тощо.

На запитання **„У взаємовідносинах з чоловіками-політиками жінки-політики...”** представниці жіночої статі дали неоднозначні відповіді. Так, 40 % вважає, що жінки-політики знаходять спільну мову з чоловіками-політиками і навіть мають у цьому сенсі певні переваги. Однак 29 % опитаних дівчат налаштовані не так оптимістично. На їхню думку, жінки-політики часто програють у порівнянні з чоловіками. 25 % нейтрально оцінили політичні взаємини осіб протилежної статі.

Щодо чоловічої вибірки, то більшість дала нейтральні відповіді-закінчення (43 %). Водночас третина юнаків вбачає у політичних взаємовідносинах чоловіків і жінок негативні моменти, а майже чверть – позитивні. Для позитивних відповідей характерні такі: жінки-політики „хитріші”, „кмітливіші”, „захищають свою точку зору”, „тактовніші”, „стриманіші”, „перебувають на висоті”, „значно мудріші” тощо. Характерні нейтральні відповіді: „Мають бути на рівних”, „Намагаються поводитися, як рівні”, „Залишаються жінками” тощо.

Серед негативних моментів у політичних взаємовідносинах чоловіків і жінок-політиків, на думку частини опитаних, можна назвати такі, як: жінки „жорстокіші”, „часто програють”, „поводяться агресивно” тощо.

Цікаві результати були отримані стосовно **уявлень про сімейне життя жінок-політиків**. Загалом опитані юнаки і дівчата вважають, що політична діяльність жінок негативно позначається на їх сім'ї (67 % і 61 % відповідно), що свідчить про усвідомлення більшістю опитаних особливостей політичної діяльності (трудомістка, вимагає великих витрат часу тощо). Приклади негативних відповідей: сімейне життя „часто не складається”, „відсувається на другий план”, „складне”, „відчуває нестачу уваги з боку жінок”, „неповноцінне” тощо.

Чверть опитаних чоловічої і жіночої вибірки нейтрально оцінили сімейне життя жінки-політика: воно „нормальне”, „таке, як у інших”, „звичайне”, „не впливає на їх роботу”. Лише незначна кількість респондентів переконана, що сімейне життя „складається успішно”, „дуже міцне”, „цілком можливе”.

На запитання **„Стати політичним лідером жінка...”** більшість осіб чоловічої і жіночої статі дали нейтральні відповіді (71 % та 62 % відповідно), вважаючи, що політичним лідером жінка може бути лише за певних

обставин: „може, але дуже рідко”, „коли має багато грошей”, „може”, „може завдяки наполегливості”, „може за наявності особливих рис характеру”, „може, якщо має певні здібності”. Останнє, на нашу думку, може свідчити про усвідомлення більшістю опитаних живучості в суспільстві стереотипів стосовно призначення жінки, які, у свою чергу, ускладнюють її політичну кар’єру. Решта відповідей обумовлювалась статтю опитаних, про що свідчить отримана достовірна кореляція. Так, 24 % юнаків негативно оцінюють можливості жінки як політичного лідера, а 22 % дівчат дотримуються протилежної думки. Серед негативних відповідей зустрічались такі: стати політичним лідером жінка „не може”, „може, але не треба”, „має шанси набагато менші, ніж у чоловіків”. До позитивних оцінок ми віднесли такі: „повинна, може!”, „може, гідна і має на це право”, „могла, може, стане!”.

На запитання „**Серед жінок-політичних лідерів минулих часів я б зміг (змогла) назвати...**” переважно відповідали: „Маргарет Тетчер”, „Індіра Ганді”, „Катерина II”. Рідше називали королеву Вікторію, Клеопатру та княгиню Ольгу. Серед жінок - політичних лідерів сучасності виокремлювали Ю. Тимошенко, Н. Вітренко, І. Богословську, А. Меркель, К. Райс, І. Хакамаду, М. Олбрайт.

Слід відзначити, що частина студентів плутала лідерів колишніх часів і сучасності. Це свідчить про низьку політичну культуру багатьох опитаних.

На запитання про **переваги жінок у політиці** респонденти давали різні відповіді. Частина вважає, що переваг нема, інші вбачали їх в окремих рисах характеру (розум, чарівність, емоційність, дипломатичність). Дехто з опитаних звертав увагу на зовнішність („прикрашають собою політичне середовище”). А деякі респонденти знаходили переваги в політиці – „більше турбуються про соціальну сферу”, „можуть глибоко і всебічно зрозуміти проблеми” тощо. Дехто вважає, що позитивом є невелика частка жінок у політичній сфері („їх мало”).

Щодо **слабких сторін жінок у політиці**, то загалом йшлося про „недовіру чоловіків”, про те, що жінок „вважають слабкою статтю”, „у них мало часу для особистого життя” тощо. Частина опитаних вважає, що „слабкою ланкою” жінок у політиці є їх емоційність (як бачимо, стосовно цього думки розділились – деякі студенти вбачають в емоційності жінок перевагу), м’якість. Важливо й те, що, на переконання багатьох студентів, невелику кількість жінок в сучасній політиці можна також віднести до недоліків. Крім того, дехто з опитаних до „слабкої ланки” жінок-політиків відносив їх стать.

На запитання „**Щоб стати справжнім політичним лідером, жінка повинна бути...**” більшість респондентів відповіла: „розумною”, „впевненою”, „цілеспрямованою”, „сильною”, „рішучою”, „освіченою”, „хитрою”. Тобто, за основу бралися риси характеру. Дехто з опитаних звертав увагу на зовнішні дані: має бути „красивою”, „мати приємні

зовнішні дані”.

Незакінчене речення „**В** ідеалі жінка-політичний лідер не повинна бути...” більшість опитаних продовжила так: „занадто емоційною”, „слабкою”, „м’якою”, „нерозумною”, „невпевненою в собі”; була й така відповідь: бути „тендітною панночкою”. Як бачимо, уявлення про ідеального політичного лідера-жінку зводяться до трьох основних характеристик: „освіченість - неосвіченість”, „сила - слабкість”, „впевненість у собі - неупевненість”.

Цікаві результати отримано й щодо **уявлень про реальних політичних лідерів-жінок – Ю. Тимошенко та Н. Вітренко.**

На запитання „**В** Юлії Тимошенко мене приваблює...” опитані переважно відповідали: „цілеспрямованість”, „наполегливість”, „розум”, „упевненість”, „уміння говорити”; тобто, акцентувалися інтелектуально-ділові та емоційно-вольові якості. Частині респондентів подобається зовнішність Юлії Володимирівни, зокрема її коса. Але виявилися й такі, кого в Ю. Тимошенко „нічого не приваблює”.

Відповіді на запитання „**В** Юлії Тимошенко мені не подобається...” стосувалися трьох аспектів – зовнішності („коса”, „зачіска”, „вуха”), політики („її програма”, „непослідовність”, „невміла маніпуляція іншими політиками”, „багато порожніх слів на вітер”), а також характерологічних особливостей – „нахабство”, „брехливість” тощо. Часто також зустрічалась відповідь: „не подобається все”. Та все ж Ю. Тимошенко користується популярністю у більшості студентів.

Щодо уявлень про Н. Вітренко, то спостерігаємо протилежне: значна частина респондентів зазначила, що їм нічого не подобається в ній. Крім того, багато опитуваних на запитання „**У** Наталії Вітренко мене приваблює...” взагалі не дали відповіді. Та деякі студенти все ж назвали позитивні риси, зокрема, такі: „прямолінійність”, „уміння говорити”, „цілеспрямованість”, „вміння захищати свою точку зору”, „обґрунтованість її точки зору”. На запитання „**У** Наталії Вітренко мені не подобається...” переважна частина респондентів відповіла: вона „надто емоційна”, „запальна”, „нерозумна”, „базарна” (тобто, зосередили увагу на характерологічних особливостях політика). Деякі опитані засуджували „політичну спрямованість” Н. Вітренко, „невміння жити сьогоднішнім днем” тощо. Останнє може свідчити, що сучасна молодь загалом не сприймає ідеї цього політика.

У результаті факторного аналізу ми виокремили два основні фактори.

Перший фактор з умовною назвою „Прибічниці феміністичної політики” складають переважно дівчата, що позитивно оцінюють прагнення жінки йти в політику, очікують позитивних наслідків від участі більшої кількості жінок у політичному житті та впевнені у можливостях і обов’язку жінки стати політичним лідером.

До другого фактора (умовна назва „Акцентовані на міжстатевих взаєминах”) входять студенти чоловічої і жіночої статі, яких цікавлять, в

першу чергу, не можливості жінки як політичного лідера, а міжособистісні відносини у сім'ї, відносини з чоловіками-політиками. Ця група переконана, що жінка-політик тримається гідно в політичних стосунках з особами протилежної статі, а її політична кар'єра не шкодить особистому життю.

Висновки

1. В цілому жінки позитивніше ставляться до феномена жіночого політичного лідерства та його значущості, ніж чоловіки. У ставленні чоловіків до жінок-політиків, скоріш за все, спрацьовують статево-рольові стереотипи, а на оцінках жінок позначається їх ідентифікація з жінкою-політиком.

2. Представники обох статей загалом мають відносно адекватні уявлення про політичну діяльність і труднощі, пов'язані з нею (трудомісткість, великі затрати часу і, як наслідок, негаразди в сімейному житті).

3. Не всі опитані добре обізнані з політичними лідерами-жінками минулого й сучасності, що пояснюється, по-перше, порівняно невеликою кількістю жінок у політиці, по-друге, досить низькою політичною культурою частини студентської молоді.

4. Уявлення студентів про ідеального політичного лідера-жінку зводяться до оцінки її освіченості, впевненості в собі та сили. Ставлення до реальних політичних лідерів базується на уявленнях про їх зовнішність, характерологічні особливості та політичні дії.

5. За результатами факторного аналізу було виокремлено дві основні групи опитаних. Перша складається з осіб переважно жіночої статі, що вірять у політичну спроможність жінок і позитивно ставляться до феномена жіночого політичного лідерства. Друга група налічує представників як жіночої, так і чоловічої статі, які акцентують увагу саме на політичних та сімейних взаємовідносинах жінок і чоловіків, які оцінюються як позитивні.

Література:

1. **Бендас Т. В.** Гендерная психология: Учебное пособие. – СПб: Питер, 2005. – 431 с.
2. **Васютинський В.** Інтеракційна психологія влади. – К: КСУ, 2005. – 492 с.
3. **Константинова В. Н.** Женщины и проблемы политического лидерства // Женщина и социальная политика (гендерный аспект). – М., 1992. – С. 107 – 116.
4. **Пасталиця С. В.** Партнерство жінок і чоловіків у політиці // Проблеми гендерної рівності в Чернігівській області та шляхи їх вирішення: Матеріали обласної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2005. –

С. 40 – 43.

5. **Светлакова В. П.** Имидж женщины-политика // Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы. – Ч. 2. Социология, политология, юриспруденция, экономика. – Иваново, 2000. – С. 120 – 122.

6. **Шеклтон В.** Психология лидерства в бизнесе / Пер. с англ. – СПб: Питер, 2003. – 222 с.

7. **Юда Л. А.** Жінки і влада: історичний аспект // Проблеми гендерної рівності в Чернігівській області та шляхи їх вирішення: Матеріали обласної науково-практичної конференції. – Чернігів, 2005. – С. 32 – 39.

8. Council of Women World leaders // www.womenworldleaders.org.

9. **Howd A.** Electing Women to Political Office // www.findarticles.com

10. **Wilson M.** The White House Project - Features: Profile - political club promoting women politicians // www.findarticles.com

11. **Boyd M.** American women presidents – Commentary // www.findarticles.com

12. **Diekman A.** Dynamic stereotypes of power: perceived change and stability in gender hierarchies // Sex Roles: A Journal of Research. – Feb, 2004.